

PROBLEMI UPRAVLJANJA „ODRŽIVIM RAZVOJEM“ I ZAHVATI U PRIRODNI OKOLIŠ

Danijela Bonacin i Dobromir Bonacin
Edukacijski fakultet Univerziteta u Travniku

„Misli lokalno – djeluj globalno!“ (D.B.)

1. Uvod

Zadnjih desetljeća u cijelom svijetu naročito je aktualiziran pojam „održivog razvoja“. Iako se čini da je mnogima taj pojam već intuitivno jasan, lako je dokazati da se radi o jako dvojbenom terminu koji istodobno predstavlja „lijepo upakiran i s mašnicom uvezan“ potencijalno vrlo opasni koncept. Naime, konceptualno gledano, radi se o pokušaju da se tobože naglasak stavi na razvoj, ali bez preispitivanja dosadašnjih djelovanja i naravno posljedica (Bilić i Bonacin, 2008) koje su već nastupile. Iz te nekritičke pozicije, pod jako upitnim uvjetima i kriterijima, pokušava se realizirati jedan opći model u kojemu je naglasak stavljen na razvoj, iako doslovno nikome nije sasvim jasno o kakvom se razvoju radi. Dosadašnji civilizacijsko-tehnološki pristupi doveli su do mnogih ishitrenih i potpuno promašenih „razvojnih“ globalnih projekata, pa ipak se opće ponašanje na globalnoj razini nimalo nije promijenilo. Naravno, nitko ovdje ne zagovara povratak u pećine i napuštanje kulturno-humanističkih dometa, ali je više nego bjelodano da je razvoj kao takav prepušten stihiji i da se tek rijetki i usamljeni pokušaji mogu nazvati kvalitetno pripremljenima. Dok istodobno mi raspravljamo o „održivom razvoju“ notorna je činjenica da je amazonska prašuma sve slabija i da će uskoro biti svedena na čuperak trave, da je pitke vode sve manje, da je hrana kontaminirana kojekakvim sastojcima, da svakodnevno izumire (!) stotinjak bioloških vrsta, itd., itd. Baš kao što „razvijene“ zemlje (zamislite) kupuju quote zagađenja onih nerazvijenih i tako nastavljaju svoj nebulozni „održivi ples“ uništavajući dosljedno sve što stignu. Razvoj o kojemu se ovdje govori sigurno postoji, ali je on direktno i jako precizno definiran unutar svega nekoliko kriterija kojim se determinira, što nipošto ne vrijedi za cijeli sustav parametara kojim bi se trebao kao globalni proces odrediti. Primjerice, za neku prostorno manju a energetske zahtjevnu svjetsku sredinu (npr. prostorno veličine neke županije tj. megalopolis), održivi energetski razvoj sasvim sigurno znači nuklearnu elektranu, ali isto tako znači i problem zbrinjavanja tehnološkog, visoko kontaminirajućeg otpada koji će biti manje-više zbrinut u nekoj drugoj sredini. Izolirano gledano, za taj megalopolis sve studije će biti pozitivne i prihvaćene kao ekološki uredne i vjerodostojne, ali problem nije riješen, jer će posljedice negdje (?) ostati tisućama godina. Takvo rješenje u projektnoj fazi uključivalo je niz elemenata od kojih je na prvom mjestu zasigurno ekonomska isplativost, baš kao i opća razvojna gospodarska korist zbog čega se to sve i radilo, a isto tako sigurno je postojao i kriterij ekološke prihvatljivosti / održivog razvoja koji je netko nekako potvrdio. I, površno gledano, sve je u redu, ali mi svi jako dobro znamo da su posljedice doslovno devastirajuće. Nije ovdje riječ samo o ekologiji u užem smislu ugroženoj nuklearnim otpadom, već i, zbog fizičke lokacije pogona, parkirališta, pristupnih prometnica, dalekovoda, metroa, nebodera, zračnih i vodenih luka, i druge infrastrukture, kamenoloma, brana, rudokopa, komercijalnih prostora, GSM odašiljača, stambenih objekata, prostora za dnevnu i noćnu zabavu, itd., itd., o direktnom gubitku šuma, čistog zraka, staništa za ptice, livada za pčele, potpuna eliminacija dijela biološkog svijeta, skretanje ili čak zaustavljanje vodotokova... Jednom riječju - totalnoj devastaciji prirodnih bioloških tijekova i procesa. Čak i da nije o nuklearnom otpadu riječ, još uvijek su posljedice po živi svijet strašne. „Održivi razvoj“!? Za koga? „Održivi razvoj“? Čega? Konačno, to „održivi“ najveća je floskula današnje tehnologije i kukavičje jaje koje, uz samo malo *cum grano salis*, jasno svjedoči da je sadašnja svijest čovjeka (ljudi koji nas „vode“ na globalnoj razini) totalni promašaj i nesposobnost da se sagleda išta drugo osim manje-više vlastitog nosa i koji centimetar dalje. Uvijek će nekakav razvoj postojati, ali da se pojam **prirodni** zamijeni pojmom **održivi**, najveća je laž i sramota i to *par excellence* ljudskog morala i spoznaja.

2. Opće sociološke vrijednosti i devijacije

Čovjek je društveno biće, naizgled kontradiktorno u isto vrijeme sebi okrenuto i društvu suprotstavljeno (radi osobnog integriteta i realizacije osobnih ciljeva), ali i društvu orijentirano i sebi suprotstavljeno (radi odgojno-moralnih vrijednosti, altruizma i ljubavi prema drugima). U tom neprekidnom kontinuitetu sučeljavanja sebe i svega ostalog, odigravaju se procesi koji se podvrgavaju prirodnim zakonitostima (Bonacin, 2004; Bonacin i Blažević, 2006; Bilić i Bonacin, 2007; Bonacin, Da., 2008). Prirodno strukturiranje odnosa u zajednici uvijek teži istom općem tipu organiziranja, koje uključuje a) hijerarhiju, b) pozicioniranje sukladno formalnim i neformalnim znanjima, c) raspodjelu ovlasti nad resursima, d) vertikalnu i horizontalnu komunikaciju, e) provedbu odluka i f) izvješćivanje. Ovo su nezaobilazni segmenti svakog strukturiranja u bilo kako definiranoj zajednici (Bonacin, Da., 2008). Socijalna stratifikacija (Saksida i Petrovič, 1972), kao i formiranje klika (Bonacin, Bilić i Bonacin, Da., 2008) autohtoni su procesi koji se prirodno generiraju kao posljedica prethodno narečenih pojava (a-f). Na taj način je lako prepoznati postavljen mrežni okvir u kojemu se sve drugo odigrava, odnosno formiraju sve druge ljudske relacije, unutar kojega se akumulira i prenosi znanje, definiraju kriteriji, ostvaruju trajne moralne, odgojne i druge vrijednosti, realiziraju aktualizirani primarni i sekundarni motivi (Bonacin i Bonacin Da., 2010), kao i izražavaju pojedinačne, grupne i globalne vrijednosti (Bilić, 2005). Sve to je jako dobro poznato i sve to je trajan, tisućljećima stvaran i unaprijeđivan stvarni inventar socioloških vrijednosti ljudskog roda. I sve to prestaje biti važno kad jedan megalopolis treba sirovu energiju kojom će napajati tostere, laptope, mobitele, traktore, automobile, drobilice, i sve druge tehnološke krasote kojima nas svakodnevno nemilice zasipaju, kako bismo s maksimalnom koncentracijom razmijenili „iskustva“ viđena na *Farmi* u zadnjem nastavku blistavog serijala ili zalijepljeni za ekran maxi televizora s divljenjem promatrali ultra-sapun koji čisti sve mrlje s rukava. U čemu je problem!? Od prapovijesti do danas, čovjek je napredovao, razvijao se u određenom pravcu, bez obzira je li to bilo u smislu očuvanja egzistencije i potomstva, ili u smislu gradnje nastambi, pribavljanja hrane, razvoja intelekta i td. (Bilić i Bonacin, 2007; Bonacin i sur., 2008; Bonacin i Bonacin Da., 2010). Tijekom cijelog tog razvoja, a sukladno do tada akumuliranim individualnim i općim spoznajama, ljudi su sebe iskazivali na različite načine. U svim tim situacijama i u svim vremenima, jedinstveni obrasci (a-f) su postojali, postoje i postojat će. U tim obrascima, temeljenim na prirodnim procesima, uvijek su najsposobniji bili ti koji su usmjeravali opća djelovanja, a svi ostali su manje-više dragovoljno takve procese pratili i podržavali. Ono jedino što se (osim same tehnologije) u zadnjih stotinjak godina promijenilo, i što je poprimilo doslovno monstruozne vampske dimenzije jest vertikalna selekcija. Nedvojbeno je da su i *faraoni*, kao i srednjevjekovni vladari, bili po mnogočemu krvoloci i nasilnici, ali je gotovo posve sigurno da su oni vjerovali da su globalno sasvim u pravu i da „sve rade“ za opće dobro (bez obzira što se pod tim „opće“ podrazumijevalo). Znanost, spoznaje i drugo do te mjere su napredovali da današnji „vladari svijeta“, sasvim sigurno znaju da to što rade nije dobro ni za koga, jer im danas ima tko to reći. Posebno dugoročno. Tu nekakvih promišljanja po kojima nas oni „vođe“ jer mi sami nismo u stanju shvatiti neke „više interese“ apsolutno ne stoji! I vrapci na krovu već cvrkuću da su opasnosti koje danas postoje po ljudski rod poprimili zastrašujuće razmjere. Tako naši današnji „vođe“ sigurno znaju da to što rade ne valja, ali ipak i dalje rade!? Kako je to moguće? Nažalost, moguće je i to iz samo jednog jedinog razloga, a taj je vertikalna selekcija. Zadnjih stoljeća maksimizirana je težnja brutalnom vertikalnom napredovanju pojedinaca bez obzira na osobne vrijednosti i stavove, opće društvene vrijednosti, humanizam, znanja, znanost, socijalne uvjete, moral i sve ostalo. Tako se najveća većina nas nalazi u situaciji da je „napredovanje“ *conditio sine qua non*, a sve ostalo tome služi, dakle kriška (velika) osmijeha, kriška (ne prevelika) morala, kriška (solidna) novaca, kriška (dovoljna) diploma i „uspon“ može započeti. Čak je (zamislite) ozakonjena borba (!?) za vlast. I to tobože po nekim humanim kriterijima, kao da je to uopće moguće. Divan okvir za življenje, nema što. I naravno, postavlja se logično pitanje: Tko je toliko motiviran da se danas uspinje do „vrha“ hijerarhije i zašto!?

3. Globalizacija

U najširim razmjerima koje čovjek danas može realno percipirati, globalno doslovno znači – Zemlja, tj. *Third stone from the Sun*. Više od toga (danas) naši dični „vođe“ ne uspijevaju percipirati, a u mnogim karakteristikama i složenim relacijama brojnih isprepletenih socioloških slojeva u kojima živimo, čak niti to. *Misli globalno – djeluj lokalno*, uz podmetanje razno-raznih kako-tako realnih dometa poput prava (npr. anglosaksonskog), poput glazbe (npr. reakcionarne a ne izvorne), poput *quasi*-humanosti (npr. prikupljanja priloga za bolesnu djecu), poput tehnologije (npr. izgradnja metalnih nebodera), itd., za one koji malo dublje zahvaćaju u konačnici samo predstavlja jako loš PR u kojemu nam se nuđaju staklene perle kao Indijancima a uz te perle **u paketu** dobivamo i sve ostalo smeće koje taj veliki debeli svijet nije uspio ni kod svoje kuće razriješiti i očistiti. Tako nestaju naši lokalni velikani (zaista veliki po tome što su s narodom svaki dan – učitelji, svećenici, znanstvenici, majstori, kuharice,...), a preko raznih medija (osim rijetkih iznimki) upoznajemo more propalica koje su dobre samo po tome što ih gledamo po cijeli dan. Tako nestaju naše izvorne vinske sorte, a dobivamo Ge-Mo modificirani paradajz oblika kocke (jer se tako bolje popunjava prostor kod pakiranja, što naravno donosi profit). Tako nestaju naše riblje vrste a dobivamo nove – otpornije na zagađenje (pa prirodno kad u Rajni i Dunavu gotovo više ni nema života pa su takve sorte i razvijene). Tako nestaju naši svakodnevni izrazi, jezik, pismo, poezija, kultura, a dobivamo *instant* jezivi tipizirani degutantni Eurosong, od kojega je „najzanimljiviji“ *Green room*, tj. tko je koga... Tako nestaju naši stoljetni običaji poput klape, gange, folklora i bacanja kamena s ramena (jer je to naravno „seljački“), ali zato dobivamo bacanje potkove, *Ultimate fight* i *Wow zavijanja i Cupkanja* novokomponiranih zapadoidnih polifoničara (a što naravno nije „seljački“). Tako nestaju naši vjekovni sportovi poput hrvanja (jer je to primitivno) a dobivamo krvoločne K-1 i boksačke spektakle (jer to nije primitivno). Ovi naši krajevi imali su i nepisane zakone, običaje i moralne zasade kojima nije trebalo stotinu knjiga u kojima ta pravila bivaju navedena za svaku glupost, pa ipak se sad masovno „uvoze“ zastarjeli i prevladani, a sigurno kulturološki i kronološki gotovo potpuno neprikladni razno-razni kodeksi (*Bušido*, *Codex Iustinianus*, *Semper fi*,...), koje su pisali osvajači i nasilnici. Nestaju i prirodni lijekovi kojima su mnoge tegobe ne samo liječene, već i prevenirane, ali smo zato dobili *Tamiflu*, *Rezanca*, *Viagra* i drugo što nam sigurno čini život „bogatijim“. *Misli globalno – djeluj lokalno*, jasan je izraz dugoročnog brisanja lokalnih vrijednosti i kulturnih bogatstva, i jasan izraz neo-imperijalističke tendencije koja uključuje prije svega moć, zatim novac, i konačno eksploataciju. Najjasniji dokaz tome u prilog je „uvezena pomoć“ MMF-a i strana dominacija nad bankama a što bi jedno i drugo trebalo predstavljati razvojnu polugu u slabije razvijenim krajevima na način da se favorizira lokalne projekte koji su uvijek najbolje prilagođeni lokalnim potrebama, no međutim, kako dobro znademo, stvari stoje upravo suprotno, jer se preko tih izvora praktično prečesto ucjenjuju lokalne sredine i prisiljavaju na aktiviranje djelatnosti ili projekata koji nemaju baš previše veze sa stvarnim potrebama sredine u kojoj se pokreću. Naravno, kao što ništa nije crno-bijelo tako nije ni globalizacija, jer donosi bolji nadzor nad nekim općim procesima i aktivnostima (*Interpol*, *WHO*, komuniikacija, trgovina,...). No, stvarni problem i dalje čvrsto perzistira u **paketu** kojim se uz dobrobiti (do kojih bi se i tako svejedno došlo) ubacuje i svo smeće koje zaista nije potrebno. Gdje su poveznice koje objašnjavaju naizgled nepovezane pojave!? U prethodnom poglavlju postavljeno je pitanje: Tko je toliko motiviran da se danas uspinje do „vrha“ hijerahije i zašto!? Sad je već moguće nazrijeti i odgovor: Ako je uspinjanje *conditio sine qua non* za realizaciju vlasti, i ako je globalizacija **paket** koji donosi i svakojako (fizičko, psihološko, kulturološko,...) smeće, ima li boljeg načina za uvoz smeća od svakojake instrumentalizacije visoko pozicioniranih političara, direktora, obrazovanih stručnjaka, i njima sličnih pojedinaca i grupacija? NEMA ! Kad je taj globalni svijet tako pametan i sposoban, neka onda prvo očisti Rajnu, Dunav, Loaru, Temzu i sl., pa neka tek tada dođe nama savjetovati kako očuvati Trebižat, Bosnu, Lašvu ili Vrbas. Prije toga nemaju ni znanstvena, ni moralna, ni sociološka, ni bilo kakva druga prava predstavljati bilo kakve autoritete koje treba bezuvjetno slušati. Do tada, ostaje na snazi: *Misli lokalno – djeluj globalno*. Jer se ima što ponuditi.

4. Posljedice prihvatanja „Održivog razvoja“

U nekim jako mudrim napisima može se pronaći doslovno sličan tekst: *Zaštita okoliša temeljni je preduvjet dugoročnog i održivog razvoja. BiH ima u europskim razmjerima dobro očuvan okoliš i zadaća je našeg naraštaja osigurati čuvanje i daljnje poboljšanje kvalitete okoliša u kojem živimo. Suočeni s globalnim posljedicama čovjekova utjecaja na okoliš, naznakama klimatskih promjena i globalnog zatopljenja čuvanje okoliša znači čuvanje naše budućnosti i našeg načina života. Uvođenje reda u prostor i okoliš te sprečavanje njihove daljnje devastacije u skladu s najboljom praksom razvijenih zemalja jamstvo su naše konkurentnosti na europskom i svjetskom tržištu. U nadolazećem mandatu intenzivirat ćemo rad na zaštiti i unapređenju prostora i okoliša.* Lijepo rečeno, nema što. Međutim, održivi razvoj je već po samoj definiciji mutan kompozit, i u mnogo čemu neprihvatljivi kompromis. Pogledajmo to s jedne druge strane. Naime, ako je to zaista ispravno, onda se nemojmo ograničavati, pa definirajmo pojam: Održivi život! Bi li se itko od nas s takvim pojmom vlastitog života složio? To iz jednostavnog razloga što bi prvo trebalo definirati što je to Održivi život. Možda za nekoga u srednjevjekovnim katakombama to nešto i znači, ali je opet u najmanju ruku dvojbeno, jer će ovisiti o tome promatra li takav život uzničar ili utamničeni. Je li dostatno 25 dag kruha dnevno, litra vode, kriška salame i jedna paprika, ili održivi život uključuje i juhu, salatu, kavijar, prstace, teletinu ispod peke, pola litre Blatine i palačinke. Naravno, „pravično rješenje“ je već odavno ponuđeno i utemeljeno je na tržištu (pa naravno!). Tako će Hercegovci jesti malo više kruha i pokoju papriku, i piti malo više vode iz bunara, a zapadnoeuroljani malo više kavijara, malo više hercegovačke Blatine, livadskog meda i (flaširane) vode iz Trebižata. Tržište! Tako održivi razvoj čini Hercegovce idealnim snabdjevačima tih zapadnoeuroljana svim predivnim blagodatima i to na način da je kilo hercegovačkog meda u Parizu xx Eura, a pola kile pariškog sjaja košta xxxxxxxxxxxxxxxx Eura. To je prava mjera vrijednosti Eifelovog tornja. Pa jedan *Bigburger* u Parizu košta 3 Eura, a taman je tolike veličine da bi trebalo otprilike 20 takvih za jednu hercegovačku pljeskavicu (to samo po veličini, o ukusu i drugome trenutno ne govorimo). Tako ispada da bi bilo puno bolje da je odavde jedan Napoleonu sličan licemjer i nasilnik (koji bi imao svoj kip u Ljubušcome ili Vitini) koji je nekad davno porobio i poklao pola Europe, jer bi sad bilo moguće prodavati sjaj koji bi se u par stoljeća napljackao, a „prikupljena“ umjetnička djela lijepo pospremila u Louvreu sličan prostor u Grudama ili Čitluku koji bi posjećivali turisti i divili se umjetninama koje apsolutno ne razumiju (ali su se slikali pred ulazom kao dokument koji marljivo svakome guraju pod nos kao dokaz svoje umjetničke oplemenjenosti). Nažalost, umjesto da osvajaju i uspinju se na svjetskoj hijerarhijskoj ljestvici divljaštva, ljudi iz ovih krajeva su izabrali gluposti poput rada, poštenja, ljubavi, vjere, iskrenosti, što ih je (prirodno) dovelo do toga da kad postanu i cijenjeni i uspješni u svojim radnim sredinama odmah munjevito bivaju etiketirani kao *ljudi u bijelim čarapama*. Zamislite kakva grozna stvar. Bijele čarape. Mora biti da je to nešto užasno. Pripadaju li bijele čarape održivom razvoju, ili treba pod hitno mijenjati čarape u sive, smeđe, zelene, crvene, plave ili višebojne kako bi se održivi razvoj razvojno održao!? Kao i uvijek, „batina ima dva kraja“, pa onome tko dobije deblji kraj održivi razvoj ne izgleda jednako ružičasto kao i onome tko drži onaj drugi kraj. Neposredno u susjedstvu, Hrvatska se diči turističkim priljevom od čak 5-6 milijardi kuna (uglavnom ljeti), pa se „sve čini“ da se taj priljev poveća za daljnjih 3-4 %. Vrlo pohvalno. Samo treba razumjeti i to da jedan jedini Berlin godišnje donese priljeva od oko 10-15 milijardi maraka (8 milijardi Eura), što znači da je za 18 puta prihod jednog jedinog grada veći od cijele godišnje utržbe jedne države. Razumno je zapitati se što to te valove turista vodi u Berlin, koji nema more, nema Trebižat, nema pitku vodu, nema hercegovačke ili dalmatinske ljepotice (sic!), a nema ni ukusnu janjetinu, frišku ribu, med i cvjetna polja. Ako je dobro razmjeti sva ta bespuća povijesne stvarnosti, sad bi parižani, berlinčani ili londončani, nakon stoljetnih klanja i osvajanja malo skupo prodavali upitnu kulturu a jeli jeftino vrhunsku hercegovačku hranu jer pljackajući svoju nisu razvijali, pače su sve svoje zagadili. OK, može, ali ćemo onda ovako: Sad će naši krajevi malo (jedno 500 godina) ubijati i harati Europom, pa ćemo kasnije mi jesti prirodnu austrijsku, britansku, francusku ili njemačku hranu. To bi bilo pošteno. Ali „nažalost“ nije moralno, pa nećemo.

5. Moguće rješenje

Svijet ide naprijed (ma što to značilo). To ukupno, pa i tzv. globalno djelovanje je u nekim segmentima prirodni proces i nezaustavljivo. Nije baš sasvim sigurno da je sve tu na svom mjestu, ali da neke stvari jesu, može se reći. Istodobno, u ***paket aranžmanu***, kroz globalizaciju i održivi razvoj onima kojima se može (poput BiH ili Hercegovine, Hrvatske, Zimbabwea, Shri Lanke, Kongoa ili Mexica) ubacuje se i razno-razno smeće. To smeće ima razne oblike od kojih su neki direktno vidljivi i jasno mjerljivi a neki su prepoznatljivi tek nakon malo dubljih promišljanja i raščlambi. Ono koje je najopasnije i doslovno pogubno je psihosocijalno tj. kulturološko, a to iz razloga jer često nije brzo vidljivo, pa se prepoznaje tek kad mnoge nepoželjne posljedice već nastupe. Baš zato, nipošto se ne smije „srljati poput guski u maglu“, što se danas uglavnom dešava preko gospodarske sfere, s posljedicama u kulturološki milieu. Problem nastupa zato što se dekretima neće mnogo toga riješiti (tj. zabranama), a očito tržištem još manje jer jaki na tržištu jedu male. To hoće reći da, sve da je Herca čokolada iz Ljubuškog najbolja na svijetu, još uvijek će Milka ili Eurocream imati bolji startni položaj, bolji marketing, bolji plasman itd., te će prije ili poslije, nastane li pravi problem, Milka kupiti pogone Herce i tako uništiti konkurenciju, sa svim već opisanim posljedicama. Rješenje koje se ovdje nudi direktno je vezano uz spoznaje proizašle kao dugogodišnjeg promišljanja iznova potaknutog čitanjem „hvaljene“ knjige *Kako plivati među morskim psima*. Prema logici, u konačnici poruka koju knjiga nudi je da jednostavno treba polako naučiti biti bolji morski pas, pa je onda sve lako. To je naravno nebuloza, jer se morski pas nije promijenio 60 milijuna godina, pa je čovjeku nemoguće u milieuu morskog psa postati bolji morski pas od morskog psa. Tu poruku, dakako, metaforički rečeno, ponudili su morski psi, jer su uvjereni (a i istina je) da netko tko nije morski pas ne može nikako postati bolji morski pas od njih samih, pa na taj način osiguravaju svježe meso (ako su gladni) ili svježe potomstvo (ako im to treba). Takva metamorfoza, ako je detaljnije razmotrimo i stvarno razumijemo, pretočena u spoznaje u ovom tekstu znači samo to da pokušati postati nešto što nisi, sve i da uspiješ, je samo po sebi unaprijed bezuvjetno osuđeno na totalni kolosalni poraz. Zato rješenje treba tražiti na sasvim drugom mjestu, jer takvo rješenje postoji. A ono glasi: Nemojte pokušavati plivati među morskim psima, već ostanite na obali. Za takvo rješenje, međutim, treba imati spoznaje koje pokazuju da ***nije najveći domet biti morski pas***, jer ako mislite da jest, na obali ćete biti trajno nezadovoljni, sa stalnom tendencijom ulaska u more. Ma koliko morski psi bili veliki i bahati, ma koliko mahali nakićenim repovima i perajama, ma koliko se bacakali u krvi svojih žrtava, ma koliko pokazivali besprijeorne redove blistavih zubi, treba svakako zapamtiti da su to samo morski psi i ništa drugo. I to takvi koji su zapeli u razvoju ni više ni manje nego 60 milijuna godina. Ako ne vjerujete, pokušajte im pročitati Matoša, Shakespearea, Ujevića, Selimovića, otpjevati klapsku pjesmu, gangu ili sevdalinku, pa ćete vidjeti koliko su u stanju osjetiti toplinu i ljepotu takvih remek-djela. Ili objasniti najnovija znanstvena sociološka dostignuća. To pogotovo. Nećete uspjeti u namjeri njihove edukacije. Oni su educirani da budu morski psi i ništa drugo. A što će najvjerojatnije ostati daljnjih 60 milijuna godina. Zato treba shvatiti ali (mnogo važnije) i prihvatiti da nije najveći domet Božjeg stvorenja da postane morski pas, već da je to degradacija, totalna dekadencija, bez obzira što morski psi mašu medaljama, priznanjima, talirima, ogrlicama, repovima, perajama, zubima ili bilo čim drugim. I konačno, ne ostaje se na obali iz straha (iako je realno da budete u moru izmasakrirani i pojedeni), već zato što tamo ne pripadate. Onoga dana (a taj dan će sigurno doći) kad na obali bude dovoljno takvih koji su shvatili i prihvatili suštinu, morem neće odjekivati zveket talira, pet redova zubi, stakalaca i šljokica već gromoglasni smijeh s obale kad morski psi uvide da nažalost izumiru kao vrsta i da ne mogu postati ljudi i izići na obalu. Pojedinci među nama već danas se smiju toj groteski, kad pojedini morski pas ipak pomalo (ali samo malo) nasluti istinu i pokuša privremeno izbauljati na obalu. U svom jadu ne uspijeva cijeli izići i kad se to desi, pokuša raljama bezuspješno zahvatiti one najbliže koji se, naravno, pravodobno izmaknu a pas nesretan otkliže tamo gdje mu je mjesto. Za ovo rješenje treba doduše Jobovsko strpljenje, ali je to jednostavno prirodni tijek stvari koji se ne može izbjeći i u svezi kojega nitko pa ni ljudi nemaju ingerencije, jer su one u sferi koja nadilazi ljudsko.

6. Zaključak

Ljudska priroda je jako kompleksna, a ljudski karakteri iznimno složeni. Nisu slučajno praktično sve religije svijeta postavljene edukacijski, a u novije vrijeme upravo odgoj i obrazovanje kao ciljani sistemski instrumenti prirodno igraju sve važniju ulogu u formiranju pojedinca ili realizaciji cijelih socioloških zajednica. Bez obzira na potencijalne razlike u različitim sredinama, za sve je zajedničko da ljudi ukupno znaju sve više, pažljivo promatraju sve više, promišljaju sve više, a naslijepo vjeruju sve manje. Sve je teže obrazovane ljude „uvjeriti“ u nešto što nije realno ili je dugoročno neprihvatljivo. Stoga je i svaki današnji zahvat u naš okoliš pod višestrukom prismotrom javnosti, pa se jedino raznim oblicima nasilja (kupovinom važnih pojedinaca, prijetnjama, zloporabom zakona, lažnim obećanjima, nuđanjem „stakalaca“ i sl.) uspijeva provesti određeni broj negativnih zahvata, bolje rečeno isforsiranih projekata. Najčešće smo svjedoci i **paketa** u kojima se uz minorne koristi, prije ili poslije izvrši maksimalna devastacija. Ovaj problem uopće nije u političkoj sferi, iako je tamo *a posteriori* primjetan, već gotovo isključivo u sferi edukacije, koja bi trebala izvršiti tu odgovornu zadaću koju *de facto* ima a *de iure* ne provodi kako valja. Jedino edukacija može zaustaviti nekorektno hijerarhijsko pozicioniranje koje dovodi do svih narečenih devijacija, a time i posljedica. Tada kad mnoštvo bude dostatno obrazovano, tako da ekološkim smećem smatra ne samo zardžani metalni lonac u rijeci (iako to jest), već prije svega svu silu nastojanja da se ekološki kontaminira svijest pojedinaca, tada će nastupiti mnogo bolja vremena za ljude ! U međuvremenu, treba se na široj razini svakako čuvati glavnog mehanizma kojim se sve drugo provodi, a to je **pasivizacija**, jer samo pasivan i neobrazovan čovjek bez promišljanja uzima cijeli **paket**, videći od njega tek lijepu šarenu vrpču i eventualno natpis sa svojim imenom na prednjoj strani.

Tek ako smo oko ovoga svega suglasni, tada možemo početi malo intenzivnije promišljati i o lokalnim (a u suštini najvrijednijim) segmentima kao što je ljekovito bilje i zdrava hrana. U suprotivom, ma kakva bila livada s biljem i oranica sa zdravom hranom, ako nismo svega narečenog svjesni, prije ili poslije netko će za šuplji groš tu istu livadu i oranicu prodati, pa od bilja i hrane neće ostati ništa do li parkinga za „Audi-4“ ili prekrasan crveni „Ferrari testa rosa“. Nakon nekog vremena sjaj i zvukovi Ferarija učinit će da zaboravimo kakva je livada presvučena asfaltom i kakvo bilje je tu nekada davno živjelo. Nešto poput one priče u kojoj dvoje djece uz Rajnu šeta i u „obilju“ odbačenih konzervi, cipela, frižidera, mutne vode, smeća i kojčega drugog, jedno dijete priča drugome: „Ma onaj moj djed je sasvim posenilio. Tvrdi da su nekada u Rajni plivale žive ribe!“. A drugi odgovara: „Stvarno mu nije dobro.“

7. Literatura

- Bilić, Ž., i Bonacin, D. (2007). *Uvod u kineziološku rekreaciju*. Mostar: Fakultet PMOZ.
- Bonacin, Da. (2008). *Optimizacija klasično dizajnirane strukture sportske organizacije*. (Završni rad). Sarajevo: Fakultet sporta i TO.
- Bonacin, D., Bilić, Ž., i Bonacin, Da. (2008). *Uvod u antropološku analizu*. Travnik: Kineziološki fakultet.
- * * * (2007). Radovi. *Zbornik radova simpozija: Rijeka Krka i Nacionalni park Krka priroda i kulturna baština, i održivi razvitak*. Šibenik: JU Nacionalni park Krka.
- * * * (1990). Radovi. *Zbornik radova simpozija: Np Krka - stanje istraženosti i problemi zaštite ekosistema*. Zagreb: Hrvatsko Ekološko Društvo.
- <http://www.geografija.hr/clanci/1477/np-krka-turizam-i-odrzivi-razvoj-1-dio>
- <http://www.geografija.hr/clanci/1483/np-krka-turizam-i-odrzivi-razvoj-2-dio>
- <http://www.npkrka.hr/#/prirodna-bastina/rijeka-krka/zemljopisni-polozaj/?lang=hr>
- <http://www.os-sradic-tijarica.skole.hr/>
- <http://www.geof.hr>